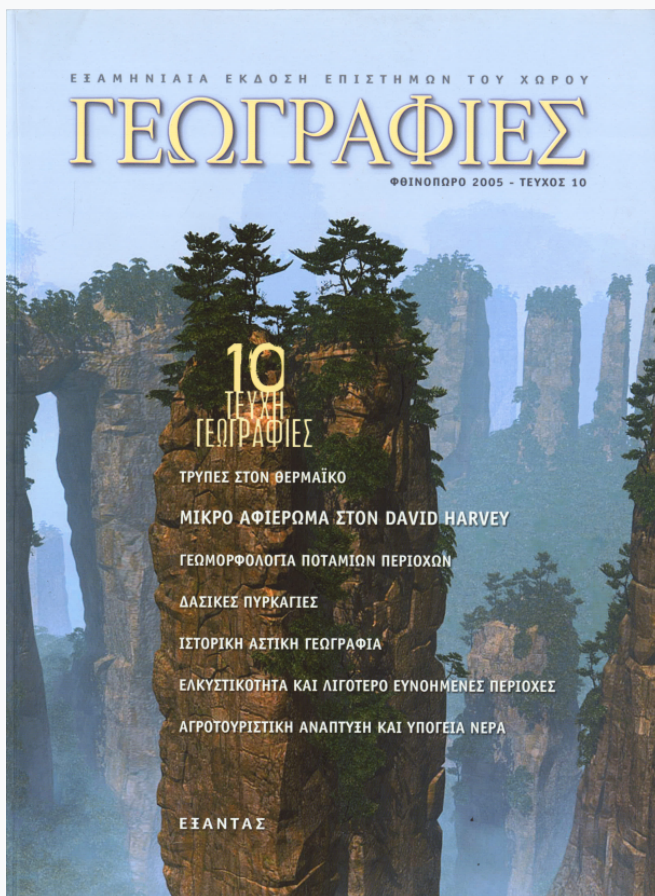

Γεωγραφίες

Αρ. 10 (2005)

Γεωγραφίες, Τεύχος 10, 2005

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

-

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ

Frank Moulaert
Arantxa Rodriguez
Erik Swyngedouw
(επιμέλεια)

*The Globalized City.
Economic Restructuring and
Social Polarization in
European Cities*

Oxford University Press
Oxford 2003, σ. 279

Τα μεγάλης κλίμακας αστικά έργα και σχέδια ανάπτυξης γίνονται όλο και περισσότερο φυσικά αποδεκτά από την κοινή γνώμη και την τρέχουσα πολιτική συζήτηση ως έγκυρες μορφές αστικής αναζωογόνησης, ενώ τα πραγματικά αποτελέσματά τους, ιδιαίτερα στο επίπεδο των κοινωνικών αποκλεισμών και πολώσεων που προκαλούν, σπάνια συζητούνται εκτός της ακαδημαϊκής κοινότητας. Οι προσεγγίσεις του σχεδιασμού της παγκοσμιοποιημένης πόλης έχουν κατακλύσει τη διεθνή βιβλιογραφία την τελευταία δεκαπενταετία, μέσα από γενικά ζητήματα όπως ο παγκόσμιος ανταγωνισμός των πόλεων, οι διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία τους, οι νεοφιλελεύθεροι ρόλοι που διαδραματίζει το κράτος στην αστική κλίμακα, οι ιδιαίτερες συναρθρώσεις του τοπικού με το παγκόσμιο, αλλά και ειδικότερα, όπως η επιχειρηματική προώθηση της εικόνας των πόλεων προς κατανάλωση, τα εμβληματικά αστικά έργα, τα σχέδια και έργα με την ευκαιρία μεγάλων διεθνών διοργανώσεων, οι μεγάλες αστικές αναπλάσεις εγκαταλεημένων βιομηχανικών και λιμενικών εγκαταστάσεων. Είναι κατ' αρχήν ενδιαφέρον ότι το βιβλίο θέτει διαφορετικά κριτήρια αξιολόγησης από αυτά του κυρίαρχου λόγου για το σχεδιασμό της πό-

λης, εστιάζοντας στις διαφορετικές εκφάνσεις της κοινωνικής πώωσης που συνοδεύουν ως αποτέλεσμα την πορεία συγκρότησης και την εφαρμογή μεγάλων σχεδίων αστικής ανάπτυξης: τον κατακερματισμό του αστικού χώρου, την εντεινόμενη χωρική, κοινωνική και πολιτική περιθωριοποίηση ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, τον αποκλεισμό κοινοτήτων από την πολιτική σκηνή της πόλης, από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων για το ριζικό ανασχηματισμό της ταυτότητας ολόκληρων περιοχών προς όφελος οικονομικών και πολιτικών ελίτ. Το βιβλίο παρουσιάζει περιπτώσεις λιγότερο ή περισσότερο γνωστών «επιτυχιών» που όμως έχουν αποτύχει με όρους κοινωνικής και συχνά οικονομικής ωφέλειας.

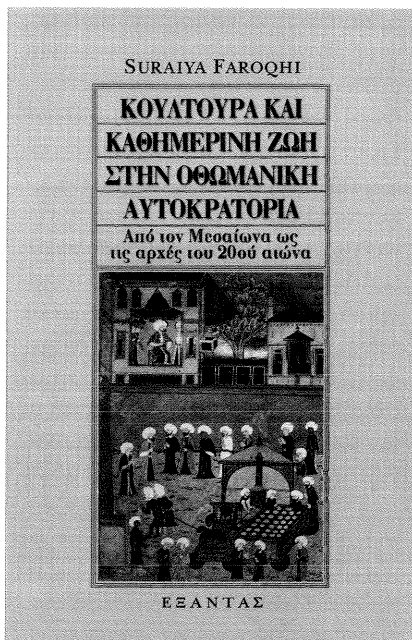
Το βιβλίο αντλεί τα δεδομένα του από τις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης σχεδίων αστικής ανάπτυξης μεγάλης κλίμακας σε εννέα πόλεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη δεκαετία του '90. Μερικές από αυτές βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη. Η ανάλυση βασίζεται σε ευρύτερη έρευνα που έγινε στα πλαίσια του προγράμματος URSPIC (Urban Restructuring and Social Polarization in the City) για τις σχέσεις μεταξύ της αστικής αναδιάρθρωσης και της κοινωνικής πώωσης που παρατηρούνται κατά την ανάδυση νέων μορφών αστικής διακυβέρνησης και ακολουθούν την πανευρωπαϊκή ισχυροποίηση μιας νεοφιλελεύθερης και καθοδηγούμενης από την αγορά ιδεολογίας-πολιτικής. Είναι σημαντικό ότι καταλήγει σε συμπεράσματα κυρίως για μεσαία μητροπολιτικά συγκροτήματα στην παγκόσμια οικονομική ιεραρχία και όχι για κορυφαίες παγκόσμιες πόλεις (αν και στην αρχική έρευνα URSPIC είχαν συμπεριληφθεί πόλεις όπως το Λονδίνο και το Ρότερνταμ). Το βιβλίο αποτελεί τελικό συλλογικό προϊόν του προγράμματος URSPIC, που χρηματοδοτήθηκε από το 4ο Πρόγραμμα Πλαίσιο για την Έρευνα στην Ε.Ε. Διαρθρώνεται σε τρία μέρη:

Στα τρία πρώτα κεφάλαια οι επι-

μελητές διατυπώνουν και επαναδιατυπώνουν, με διαφορετικές εμφάνσεις ο καθένας, το θεωρητικό πλαίσιο, τους στόχους, τα εννοιολογικά και μεθοδολογικά εργαλεία της έρευνας. Φωτίζουν και συζητούν ζητήματα που έχουν αναδειχθεί από τη βιβλιογραφία την τελευταία δεκαπενταετία, με κεντρικό φαινόμενο αναφοράς την «παγκοσμιοποίηση που αστικοποιεί» (urbanizing globalization). Η παγκοσμιοποίηση παράγει συγκεκριμένα αποτελέσματα αστικοποίησης διαμέσου διακριτών παρεμβάσεων στον αστικό χώρο, μέσα από τις οποίες οι κοινωνικές και χωρικές σχέσεις καθώς και οι σχέσεις μεταξύ των κλιμάκων σχεδιασμού αναδιαμορφώνονται. Κύρια παραδοχή, που διατρέχει και όλα τα κεφάλαια του βιβλίου, αποτελεί το ότι τα μεγάλα αστικά σχέδια ανάπτυξης είναι κατεξοχήν μηχανισμοί με τους οποίους η παγκοσμιοποίηση λαμβάνει χώρα στην πόλη: αποτελούν τοπικές εκδοχές του παγκόσμιου (glocal), συμπυκνώνουν και εκφράζουν διεργασίες που αντανακλούν παγκόσμιες πιέσεις και ενσωματώνουν αλλαγές στα τοπικά, εθνικά και περιφερειακά συστήματα ρύθμισης και διακυβέρνησης. Με άλλα λόγια, το αστικό σχέδιο μεγάλης κλίμακας γίνεται το πρίσμα κατανόησης των πολλαπλών και αντίπαλων συνεργιών, των τοπικών, εθνικών, ευρωπαϊκών και παγκόσμιων δυναμικών στις ευρωπαϊκές πόλεις. Έτσι, ρίχνεται φως στο πώς αλληλεπιδρούν το παγκόσμιο με το εθνικό και το τοπικό, και ιδιαίτερα στο πώς η κοινωνική πώωση, η ενσωμάτωση και ο αποκλεισμός διαμορφώνονται και αναπτύσσονται μέσα από αυτές τις μορφές αναδιάρθρωσης.

Ο κύριος στόχος του βιβλίου είναι να δείξει ότι τελικά αυτή η παραγωγή του αστικού χώρου, με τη συρρίκνωση του καθολικού σχεδιασμού της πόλης και τη μετάβαση σε μεμονωμένα αστικά σχέδια ανάπτυξης, αποτελεί επίσης την παραγωγή μιας νέας πολιτικής συγκρότησης, μιας νέας οικονομίας, μιας νεοφιλελεύθερης τάξης πραγμάτων, που στοχεύει

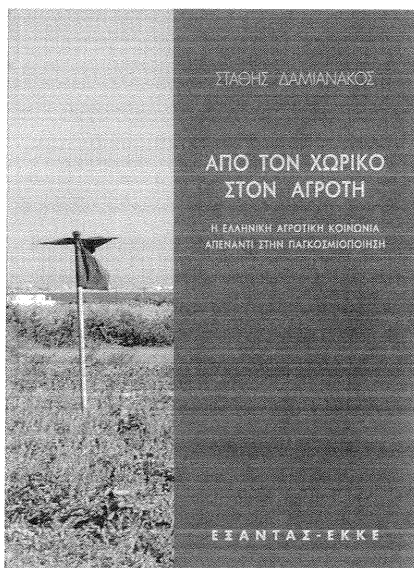
ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

Μια ολοκληρωμένη παρουσίαση της καθημερινής ζωής και κουλτούρας των αστικών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

ΣΤΑΘΗΣ ΔΑΜΙΑΝΑΚΟΣ
 Από τον χωρικό στον αγρότη
Η ελληνική αγροτική οικονομία απέναντι στην παγκοσμιοποίηση

περισσότερο στους τόπους παρά στους ανθρώπους, όπου η πόλη κατακεραμιζόμενη σταδιακά μετασχηματίζεται μονομερώς σε ένα πεδίο παιχνιδιού μερικών οικονομικών και πολιτικών ελίτ.

Τα επόμενα εννέα κεφάλαια αντιστοιχούν στην παρουσίαση ενός μεγάλης κλίμακας αστικού σχεδίου ανάπτυξης σε κάθε μία από τις εννέα περιπτώσεις πόλεων από τους ίδιους τους υπεύθυνους των κατά τόπους ερευνών. Οι μελέτες περιπτώσεων δεν σχηματοποιούνται σε σκληρά θεωρητικά ερμηνευτικά σχήματα. Για κάθε πόλη εξετάζονται οι διαδικασίες μέσα από τις οποίες προγραμματίστηκε αλλά και υλοποιήθηκε το κάθε σχέδιο, εστιάζοντας στις οικονομικές, πολιτικές και θεσμικές αλλαγές και επιπτώσεις, με ιδιαίτερη ευαισθησία στους όρους της πόλωσης και του αποκλεισμού. Αυτή η στρατηγική ανάλυση επιτρέπει την παράλληλη συζήτηση των περιπτώσεων, ενώ διατηρεί την ευαισθησία στην ιδιαιτερότητα του κάθε τοπικού, περιφερειακού ή εθνικού πλαισίου και αναδεικνύει τις ευρύτερες κοινές διεργασίες.

Η πρώτη περίπτωση στο κεφ. 4 (επιμ. Π. Μ. Δελλαδέτσιμα) αναφέρεται στα αρχικά στάδια σχεδιασμού και υλοποίησης του Ολυμπιακού Χωριού ως τμήματος της τελευταίας φάσης προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα. Η αποσπασματικότητα του σχεδιασμού, οι κατ' εξαίρεση διαδικασίες εγκρίσεων και προώθησης του έργου και οι ήδη τότε (2002) διαφαινόμενες αρνητικές επιπτώσεις του στην κτηματογορά, την απασχόληση και το περιβάλλον για το «μικρόκοσμο» του Ολυμπιακού Χωριού παρουσιάζονται ως χαρακτηριστικά της συγκρότησης του οικονομικού, κοινωνικού και φυσικού χώρου της ευρύτερης περιοχής της ελληνικής πρωτεύουσας.

Το κεφ. 5 περιγράφει τη συγκρότηση της νέας αστικής περιοχής Orestad με ταυτότητα κυρίως επιχειρηματική/εκπαιδευτική μεταξύ του κέντρου και του αεροδρομίου της

Κοπεγχάγης στη διασυνοριακή σουηδοδανέζικη περιφέρεια Oresund. Η έλλειψη συμπληρωματικότητας μεταξύ των περιφερειακών στόχων για κοινωνική συνοχή και των αστικών παρεμβάσεων, καθώς και η μη αναστρέψιμη λογική ανάπτυξης των μεγάλων αστικών έργων που ισχυροποιείται από ασύμμετρους συσχετισμούς εξουσιών στο δημόσιο λόγο, έχουν οδηγήσει σε ασύμμετρες διαδικασίες εκπροσώπησης και διακυβέρνησης του δανέζικου αστικού χώρου.

Στο κεφ. 6 εξετάζεται πώς η ταρχαώδης και πολύπλοκη αναδιάταξη του αστικού τοπίου του Βερολίνου αντανάκλαται στο σχεδιασμό και την υλοποίηση του σχεδίου ανασυγκρότησης της περιοχής Adlershof, ΝΑ της ενοποιημένης πόλης. Η αρχική πρόθεση της δημόσιας επένδυσης για τη δημιουργία μιας «νέας πόλης» επιστήμης και τεχνολογίας αποδείχτηκε υπερβολικά φιλόδοξο σενάριο ανάπτυξης εν μέσω μιας πληθώρας άλλων μεγάλων έργων που υλοποιούνταν την ίδια περίοδο στην πόλη χωρίς συνολικό στρατηγικό σχεδιασμό. Η προσέλκυση και η συγκράτηση νέων επιχειρήσεων δεν υπήρξε επαρκώς δυναμική, με πενιχρά αποτελέσματα στην ενίσχυση της απασχόλησης, ενώ η αστική κτηματογορά παρουσίασε υπερπροσφορά, με δυσμενή οικονομικά αποτελέσματα, που τα έχει χρεωθεί το κράτος και κατ' επέκταση οι πολίτες.

Η σταδιακή μετατροπή της συνοικίας Leopold σε μια μονολειτουργική περιοχή γραφείων κατά την «απρογραμματίστη» ανάπτυξη και επέκταση του χώρου της περιοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Βρυξέλλες αποτελεί το αντικείμενο του κεφ. 7. Νέοι κοινωνικοί και πολιτικοί αποκλεισμοί που αφορούν τους παλιούς αλλά και τους νεότερους διεθνείς κατοίκους απορρέουν από τη συνεχιζόμενη κυριαρχία «παραδοσιακών» οικονομικών μειοψηφιών στις διαδικασίες μετασχηματισμού της πόλης.

Στο κεφ. 8, μέσα από το ιστορικό ανάπλασης της περιοχής των λιμενικών εγκαταστάσεων στο Δουβλίνο,

διερευνώνται και αναλύονται οι μεταλλαγές στο σχεδιασμό και στην αστική διακυβέρνηση που έχουν συμβεί κατά την πρόσφατη θεαματική ανάπτυξη της ιρλανδέζικης οικονομίας. Συνδυάζοντας αμερικάνικου τύπου επιχειρηματικές πρακτικές αστικής ανάπτυξης με πολιτικές ανακούφισης τάσεων κοινωνικής πόλωσης που έλκουν την καταγωγή τους από πρωτοβουλίες της Ε.Ε., το μοντέλο ανάπτυξης εξελίχθηκε έτσι ώστε να αποδίδει σημαντικά κοινωνικά οφέλη. Ο μονοδιάστατος φυσικός και οικονομικός σχεδιασμός της περιοχής τη δεκαετία του '80 έδωσε τη θέση του σε ένα εκδημοκρατισμένο ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης, με καθοριστική την κοινωνική συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Το κεφ. 9 μάς μεταφέρει στη Βιέννη, εστιάζοντας στους κοινωνικούς-χωρικούς αποκλεισμούς που έχουν δημιουργηθεί κατά την ανάπτυξη ενός δεύτερου αστικού πόλου δίπλα στον Δούναβη. Εδώ ο νεοφιλελεύθερος «εκσυγχρονιστικός» στρατηγικός σχεδιασμός, με την υλοποίηση των πολυλειτουργικών αστικών σχεδίων Donau City και Nordbahnhof, έχει σημάνει τη σταδιακή εγκατάλειψη παλαιότερων πολιτικών αστικής ομογενοποίησης και κοινωνικής ενσωμάτωσης, ενώ ιδιαίτερη σημασία έχουν αποκτήσει οι εντάσεις ανάμεσα στους Αυστριακούς και τους μετανάστες στη διεκδίκηση ζωτικού χώρου μέσα στην πόλη.

Οι δυναμικές στρατηγικές αστικών αναπλάσεων και το πλήθος των νέων έργων και υποδομών που κατασκευάστηκαν και οδήγησαν την παραμάζουσα βιομηχανική πόλη του Bilbao σε μια «επιτυχημένη» αστική αναγέννηση αναλύονται στο κεφ. 10. Παρά τη «μεγάλη επιτυχία» του μουσείου Guggenheim ως κύριου εμβληματικού έργου στην ανακατασκευή της εικόνας της πόλης, επισημαίνεται η ανάγκη για μια περισσότερο ολοκληρωμένη στρατηγική κοινωνικοοικονομικής αναδιάρθρωσης, αφού και σε αυτή την περίπτωση αποδεικνύεται ότι οι στρατηγικές αστικού

marketing δεν διασφαλίζουν απαραίτητα την προσέλκυση διεθνούς επενδυτικού κεφαλαίου με άμεση την απαίτηση για μεγαλύτερη δημόσια οικονομική στήριξη, ενώ επηρεάζουν ανεξέλεγκτα την αγορά ακινήτων και συνεπακόλουθα δημιουργούν άνιση τοπική ανάπτυξη, χωρικούς και κοινωνικούς αποκλεισμούς.

Το κεφ. 11 αναφέρεται στην υλοποίηση του σχεδίου για την Expo 98 σε παρόχθια υποβαθμισμένη βιομηχανική ζώνη αλλά και περιοχή λαϊκής κατοικίας στα Α της Λισαβόνας. Παρουσιάζονται οι δυσκολίες να τηρηθεί ισορροπία ανάμεσα στις αρχικές φιλοδοξίες για ανταγωνιστικότητα της πόλης στο διεθνή χώρο αλλά και ενσωμάτωση αυτής της τεράστιας επένδυσης προς όφελος μακροπρόθεσμων στόχων για τη μητροπολιτική περιοχή της πόλης και ιδιαίτερα της διατήρησης της κοινωνικής συνοχής της.

Το κεφ. 12 παρουσιάζει πώς οι διαπλεκόμενες σχέσεις μεταξύ του οργανωμένου εγκλήματος, των ντόπιων επιχειρηματιών και των τοπικών πολιτικών ηγετών στη διαχείριση των δημοσίων έργων στη Νάπολη καθόρισαν και την ανάπτυξη του νέου επιχειρηματικού κέντρου στην Α άκρη του ιστορικού πυρήνα της πόλης. Και εδώ η προσέγγιση της αστικής παρέμβασης μεγάλης κλίμακας που αντιμετώπιστηκε κυρίως ως μεγάλο κατασκευαστικό έργο απέτυχε να δώσει το έναυσμα για ενδογενή τοπική ανάπτυξη, εντεινόντας κοινωνικά, οικονομικά και λειτουργικά προβλήματα της πόλης που είχε αρχικά θεωρηθεί ότι θα περιορίσει.

Στο τελευταίο κεφάλαιο οι επιμελητές θέτουν συστηματικά τα συμπεράσματα, κυρίως δε μια σειρά από ενδιαφέρουσες αντιφάσεις που ενσωματώνει η «παγκοσμιοποίηση που αστικοποιεί», όπως προκύπτουν από την παράλληλη μελέτη των σχεδίων στις προαναφερθείσες ευρωπαϊκές πόλεις. Υποστηρίζουν ότι, ενώ η οικονομική ανταγωνιστικότητα και η κοινωνική συνοχή είναι στην αιχμή της ρητορικής των αστικών αναπλά-

σεων, η μονόπλευρη έμφαση αυτών των στρατηγικών αστικής ανάπτυξης που αγκυρώνεται σε εμβληματικά έργα-τοπόσημα και διοργανώσεις, στην πραγματικότητα συχνά επιτείνει την κοινωνική πόλωση και ενισχύει εκ νέου δυναμικές κοινωνικού αποκλεισμού και/ή περιθωριοποίησης. Σχετικό με αυτό θεωρούν και το ότι οι πολιτικές με στόχο το χώρο σταδιακά αντικαθιστούν μηχανισμούς υποστήριξης κεντρικού στυλ και μηχανισμούς αναδιανομής βασισμένους στην κοινωνική πρόνοια. Έτσι, ενώ οι πρωτοβουλίες ανάπτυξης οραματίζονται μια νέα αστική ανάπτυξη, το γεγονός ότι πρέπει να ικανοποιούν απαιτήσεις οικονομικής κερδοφορίας μεταφράζεται ειδικά για τον αστικό χώρο σε μια τεχνητή τακτική αύξησης των ενοικίων και των αξιών γης που «φουσκώνει» την κτηματαγορά, χωρίς πάλι να διασφαλίζει απαραίτητα την ανταποδοτικότητά τους, ενώ συμπίεζει στο ελάχιστο τα κοινωνικά οφέλη. Ένα ακόμη συμπέρασμα αφορά στη διάλυση του «μύθου του απόντος κράτους»: παρ' όλη τη ρητορική μιας μορφής ανάπτυξης που υποκινείται και βασίζεται στην αγορά, το κράτος παραμένει ένας ενεργός –αν όχι ο κεντρικός– παράγοντας διαμόρφωσης της φυσικής, θεσμικής και ρυθμιστικής τάξης σε μια ποικιλία από αλληλοσυνδεόμενες χωρικές κλίμακες που απαιτούν αυτές οι μορφές ανάπτυξης για να προωθηθούν. Τελικά, για να οργανωθεί η επιχείρηση των δυνάμεων της αγοράς γίνεται απαραίτητο ένα ισχυρό κράτος ρύθμισης και η συγκρότηση μορφών διακυβέρνησης που υποστηρίζουν αυτή την από την αγορά καθοδηγούμενη ανάπτυξη. Οι ειδικές θεσμικές ρυθμίσεις, τα κατ' εξαίρεση μέτρα στο μέγιστο τότε ισχύον πλαίσιο σχεδιασμού προς διευκόλυνση και επιτάχυνση της εφαρμογής των σχεδίων, η σύσταση εταιρικών σχημάτων με ειδικά αυξημένες αρμοδιότητες, η ηγεμονική διαχείριση των σχεδίων σε «τοπική» κλίμακα, η παράκαμψη των συμμετοχικών διαδικασιών, αποτελούν νέες μορ-

φές αστικής διακυβέρνησης που συνοδεύουν και επιτρέπουν αυτές τις παρεμβάσεις, παρουσιάζοντας όμως ενοχλητικές ανταρχικές πτυχές, αδιαφανείς και λιγότερο δημοκρατικές μορφές πολιτικής οργάνωσης.

Το βιβλίο είναι ιδιαίτερα εναργές, εύληπτο και ευχάριστο ανάγνωσμα, ιδιαίτερα στα κεφάλαια που έχουν γραφτεί από τους ίδιους τους επιμελητές, όπου η χρήση της γλώσσας είναι δημιουργική και παραστατική κατά την απόδοση των κοινών νοημάτων για τις ευρωπαϊκές πόλεις, πράγμα που αντανάκλα την ευρεία συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων και πολιτισμών που έχουν συνεισφέρει στην έρευνα. Στο σύνολό του το βιβλίο βασίζεται σε μία ευρύτατη συγκέντρωση εμπειρικού υλικού από διαφορετικά αστικά και συνάμα πολιτισμικά περιβάλλοντα της Ευρώπης. Με αφετηρία συζήτησης τα μεμονωμένα σχέδια αστικής ανάπτυξης ξεδιπλώνονται οι ιδιαιτερότητες του ισχύοντος συστήματος σχεδιασμού σε κάθε πόλη μέσα από τις διαφορετικές τοπικές παραδόσεις χωρικού σχεδιασμού, με φόντο πάντα το συγκεκριμένο δομημένο και κοινωνικοοικονομικό αστικό περιβάλλον. Ένα πλήθος από διαφορετικές εκφάνσεις αποκλεισμών φανερώνει πόσο διαφορετικά είναι τα ζητήματα που είναι σημαντικά για κάθε πόλη. Η περιήγηση αυτή συνοδεύεται από πολυάριθμες βιβλιογραφικές αναφορές για τις ιδιαίτερες χωρικές διαστάσεις της κοινωνικής πόλωσης σε κάθε τόπο ξεχωριστά, ενώ σε εννοιολογικό επίπεδο αξιοποιούνται «κλασικά» πλέον γραπτά των Harvey, Massey, Sassen, Castells, Swyngedouw κ.ά.. Τα στοιχεία αυτά καθιστούν το βιβλίο εξαιρετικά χρήσιμο διδακτικό βοήθημα για τη ολοκληρωμένη μελέτη των μεγάλης κλίμακας σχεδίων αστικής ανάπτυξης σε ευρωπαϊκές πόλεις και κατατοπιστικό οδηγό για την περαιτέρω διερεύνησή τους.

ΧΑΡΙΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
Υποψήφια Διδάκτωρ
Τμήμα Αρχιτεκτόνων, ΑΠΘ

Θ. Γεωργακόπουλος

Ε. Τσακαλώτος

(επιμέλεια)

Οικονομικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εκδόσεις Σταμούλη,
Αθήνα 1996

Το βιβλίο των Γεωργακόπουλου και Τσακαλώτου αποτελεί μια συλλογή κειμένων που αφορούν στις οικονομικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον από πολλές απόψεις βιβλίο. Κατ' αρχήν, οι οικονομικές πολιτικές της Ε.Ε. αποτελούν τον κινητήριο μοχλό της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Επιπλέον, το εύρος των οικονομικών πολιτικών καλύπτει πολλές και σημαντικές πτυχές της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Τέλος, ο διάλογος για την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης περιλαμβάνει αναπόδραστα τις οικονομικές πολιτικές ως ένα εκ των κύριων πεδίων επιστημονικής διερεύνησης. Ως εκ τούτου, το βιβλίο αυτό έρχεται να καλύψει ανάγκες του επιστημονικού διαλόγου πάνω σε ζητήματα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και να αποτελέσει ταυτόχρονα ένα χρήσιμο βιβλίο για την ακαδημαϊκή διδασκαλία του αντικείμενου που πραγματεύεται.

Η μορφή του βιβλίου ως συλλογικού τόμου (reader) ανταποκρίνεται σε μια μορφή βιβλίου που έχει επικρατήσει διεθνώς τα τελευταία χρόνια, κάτι το οποίο χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο πια και στην Ελλάδα. Το βιβλίο αποτελείται από έντεκα κεφάλαια. Οι συγγραφείς των κεφαλαίων είναι στην πλειοψηφία τους Έλληνες πανεπιστημιακοί από διάφορα πανεπιστήμια της χώρας, δεν λείπουν όμως και συμβολές διακεκριμένων ξένων επιστημόνων με δύο κείμενα που περιλαμβάνονται μεταφρασμένα στο βιβλίο.

Η θεματολογία του βιβλίου καλύπτει ένα σημαντικό εύρος θεμάτων. Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση αποτελεί ασφαλώς το κύριο αντικείμενο των τριών πρώτων κεφαλαίων του βιβλίου. Ας μη διαφεύγει της προσοχής μας ότι το βιβλίο αυτό εκδόθηκε το 1996 και το κεντρικό ζήτημα που απασχολούσε τότε τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης ήταν η νομισματική ένωση. Το πρώτο κεφάλαιο, με τίτλο «Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση: το ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα και ο μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών» (Ε. Τσακαλώτος), έχει σκοπό να εισαγάγει τον αναγνώστη σε ορισμένες βασικές έννοιες του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και του τρόπου λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος. Συνέχεια αυτού του κεφαλαίου αποτελεί το δεύτερο κεφάλαιο, με τίτλο «Οικονομική και Νομισματική Ένωση» (Ε. Τσακαλώτος), όπου περιγράφεται η επιθυμητή πορεία προς την ΟΝΕ, οι εναλλακτικοί τρόποι μετάβασης προς αυτήν, καθώς και τα προβλήματα που πιθανόν τη συνοδεύουν. Τα κεφάλαια αυτά δεν ήταν ακόμη τότε σε θέση να προβλέψουν την έκβαση του εγχειρήματος της ΟΝΕ, και γι' αυτό στα συμπεράσματα αφήνονται ανοικτά διάφορα ενδεχόμενα. Το τρίτο κεφάλαιο, με τίτλο «Οι ευρωπαϊκές τράπεζες και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας» (Η. D. Gibson), ολοκληρώνει τη συζήτηση που ξεκίνησαν τα δύο προηγούμενα με αναφορές στα εθνικά χρηματοπιστωτικά συστήματα και τις επικείμενες αλλαγές τους στην προοπτική δημιουργίας μιας ενιαίας ευρωπαϊκής χρηματοπιστωτικής περιοχής, καθώς και στο ρόλο που θα μπορούσαν να αναλάβουν στον τομέα αυτόν οι μεμονωμένες ευρωπαϊκές εθνικές τράπεζες και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Τα τρία αυτά κεφάλαια κλείνουν τον πρώτο θεματικό κύκλο του βιβλίου, έναν κύκλο που δεν ορίζεται από τους επιμελητές, προκύπτει όμως έμμεσα από την εξέταση των περιεχομένων του βιβλίου.

φές αστικής διακυβέρνησης που συνοδεύουν και επιτρέπουν αυτές τις παρεμβάσεις, παρουσιάζοντας όμως ενοχλητικές ανταρχικές πτυχές, αδιαφανείς και λιγότερο δημοκρατικές μορφές πολιτικής οργάνωσης.

Το βιβλίο είναι ιδιαίτερα εναργές, εύληπτο και ευχάριστο ανάγνωσμα, ιδιαίτερα στα κεφάλαια που έχουν γραφτεί από τους ίδιους τους επιμελητές, όπου η χρήση της γλώσσας είναι δημιουργική και παραστατική κατά την απόδοση των κοινών νοημάτων για τις ευρωπαϊκές πόλεις, πράγμα που αντανάκλα την ευρεία συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων και πολιτισμών που έχουν συνεισφέρει στην έρευνα. Στο σύνολό του το βιβλίο βασίζεται σε μία ευρύτατη συγκέντρωση εμπειρικού υλικού από διαφορετικά αστικά και συνάμα πολιτισμικά περιβάλλοντα της Ευρώπης. Με αφετηρία συζήτησης τα μεμονωμένα σχέδια αστικής ανάπτυξης ξεδιπλώνονται οι ιδιαιτερότητες του ισχύοντος συστήματος σχεδιασμού σε κάθε πόλη μέσα από τις διαφορετικές τοπικές παραδόσεις χωρικού σχεδιασμού, με φόντο πάντα το συγκεκριμένο δομημένο και κοινωνικοοικονομικό αστικό περιβάλλον. Ένα πλήθος από διαφορετικές εκφάνσεις αποκλεισμών φανερώνει πόσο διαφορετικά είναι τα ζητήματα που είναι σημαντικά για κάθε πόλη. Η περιήγηση αυτή συνοδεύεται από πολυάριθμες βιβλιογραφικές αναφορές για τις ιδιαίτερες χωρικές διαστάσεις της κοινωνικής πόλωσης σε κάθε τόπο ξεχωριστά, ενώ σε εννοιολογικό επίπεδο αξιοποιούνται «κλασικά» πλέον γραπτά των Harvey, Massey, Sassen, Castells, Swyngedouw κ.ά.. Τα στοιχεία αυτά καθιστούν το βιβλίο εξαιρετικά χρήσιμο διδακτικό βοήθημα για τη ολοκληρωμένη μελέτη των μεγάλης κλίμακας σχεδίων αστικής ανάπτυξης σε ευρωπαϊκές πόλεις και κατατοπιστικό οδηγό για την περαιτέρω διερεύνησή τους.

ΧΑΡΙΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
Υποψήφια Διδάκτωρ
Τμήμα Αρχιτεκτόνων, ΑΠΘ

Θ. Γεωργακόπουλος

Ε. Τσακαλώτος

(επιμέλεια)

Οικονομικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εκδόσεις Σταμούλη,
Αθήνα 1996

Το βιβλίο των Γεωργακόπουλου και Τσακαλώτου αποτελεί μια συλλογή κειμένων που αφορούν στις οικονομικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον από πολλές απόψεις βιβλίο. Κατ' αρχήν, οι οικονομικές πολιτικές της Ε.Ε. αποτελούν τον κινητήριο μοχλό της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Επιπλέον, το εύρος των οικονομικών πολιτικών καλύπτει πολλές και σημαντικές πτυχές της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Τέλος, ο διάλογος για την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης περιλαμβάνει αναπόδραστα τις οικονομικές πολιτικές ως ένα εκ των κύριων πεδίων επιστημονικής διερεύνησης. Ως εκ τούτου, το βιβλίο αυτό έρχεται να καλύψει ανάγκες του επιστημονικού διαλόγου πάνω σε ζητήματα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και να αποτελέσει ταυτόχρονα ένα χρήσιμο βιβλίο για την ακαδημαϊκή διδασκαλία του αντικείμενου που πραγματεύεται.

Η μορφή του βιβλίου ως συλλογικού τόμου (reader) ανταποκρίνεται σε μια μορφή βιβλίου που έχει επικρατήσει διεθνώς τα τελευταία χρόνια, κάτι το οποίο χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο πια και στην Ελλάδα. Το βιβλίο αποτελείται από έντεκα κεφάλαια. Οι συγγραφείς των κεφαλαίων είναι στην πλειοψηφία τους Έλληνες πανεπιστημιακοί από διάφορα πανεπιστήμια της χώρας, δεν λείπουν όμως και συμβολές διακεκριμένων ξένων επιστημόνων με δύο κείμενα που περιλαμβάνονται μεταφρασμένα στο βιβλίο.

Η θεματολογία του βιβλίου καλύπτει ένα σημαντικό εύρος θεμάτων. Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση αποτελεί ασφαλώς το κύριο αντικείμενο των τριών πρώτων κεφαλαίων του βιβλίου. Ας μη διαφεύγει της προσοχής μας ότι το βιβλίο αυτό εκδόθηκε το 1996 και το κεντρικό ζήτημα που απασχολούσε τότε τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης ήταν η νομισματική ένωση. Το πρώτο κεφάλαιο, με τίτλο «Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση: το ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα και ο μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών» (Ε. Τσακαλώτος), έχει σκοπό να εισαγάγει τον αναγνώστη σε ορισμένες βασικές έννοιες του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και του τρόπου λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος. Συνέχεια αυτού του κεφαλαίου αποτελεί το δεύτερο κεφάλαιο, με τίτλο «Οικονομική και Νομισματική Ένωση» (Ε. Τσακαλώτος), όπου περιγράφεται η επιθυμητή πορεία προς την ΟΝΕ, οι εναλλακτικοί τρόποι μετάβασης προς αυτήν, καθώς και τα προβλήματα που πιθανόν τη συνοδεύουν. Τα κεφάλαια αυτά δεν ήταν ακόμη τότε σε θέση να προβλέψουν την έκβαση του εγχειρήματος της ΟΝΕ, και γι' αυτό στα συμπεράσματα αφήνονται ανοικτά διάφορα ενδεχόμενα. Το τρίτο κεφάλαιο, με τίτλο «Οι ευρωπαϊκές τράπεζες και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας» (Η. D. Gibson), ολοκληρώνει τη συζήτηση που ξεκίνησαν τα δύο προηγούμενα με αναφορές στα εθνικά χρηματοπιστωτικά συστήματα και τις επικείμενες αλλαγές τους στην προοπτική δημιουργίας μιας ενιαίας ευρωπαϊκής χρηματοπιστωτικής περιοχής, καθώς και στο ρόλο που θα μπορούσαν να αναλάβουν στον τομέα αυτόν οι μεμονωμένες ευρωπαϊκές εθνικές τράπεζες και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Τα τρία αυτά κεφάλαια κλείνουν τον πρώτο θεματικό κύκλο του βιβλίου, έναν κύκλο που δεν ορίζεται από τους επιμελητές, προκύπτει όμως έμμεσα από την εξέταση των περιεχομένων του βιβλίου.

Τα επόμενα δύο κεφάλαια αφορούν σε δημοσιονομικές διαστάσεις της ευρωπαϊκής ενοποίησης και συγκροτούν τον δεύτερο θεματικό κύκλο του βιβλίου. Το τέταρτο κεφάλαιο, με τίτλο «Δημοσιονομική εναρμόνιση στο πλαίσιο της ενιαίας εσωτερικής αγοράς και της Νομισματικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (Θ. Γεωργακόπουλος), αναφέρεται στην ανάγκη περαιτέρω εναρμόνισης των δημοσιονομικών, και ιδιαίτερα των φορολογικών, συστημάτων των κρατών-μελών της Ε.Ε. στην ενιαία εσωτερική αγορά: παρουσιάζεται η δημοσιονομική πολιτική των κρατών-μελών και η πορεία συντονισμού και εναρμόνισής τους, και τίθενται ειδικότερα ζητήματα όπως η εναρμόνιση των έμμεσων φόρων στο πλαίσιο της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Το επόμενο κεφάλαιο, με τίτλο «Δημοσιονομική ενοποίηση και δημοσιονομική πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση» (Θ. Γεωργακόπουλος), αναφέρεται στη μεταφορά δημοσιονομικών αρμοδιοτήτων και μέσω δημοσιονομικής πολιτικής από τα εθνικά ή τα περιφερειακά όργανα των κρατών-μελών στα κεντρικά όργανα της Ε.Ε. και εξετάζει τις δραστηριότητες και τα μέσα που θα πρέπει να ενοποιηθούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την καλύτερη προώθηση των στόχων της δημοσιονομικής ενοποίησης της Ένωσης. Τα άρθρα αυτά έχουν λίγες βιβλιογραφικές αναφορές, αποτελούν όμως καίριες συνεισφορές και πρωτότυπη συμβολή του συγγραφέα τους στη μελέτη του αντικειμένου που εξετάζει.

Τα επόμενα δύο κεφάλαια συγκροτούν τον τρίτο θεματικό κύκλο του βιβλίου και αναφέρονται σε κοινωνικές διαστάσεις της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Το έκτο κεφάλαιο, με τίτλο «Η ανεργία στην Ευρώπη και οι πολιτικές για την ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση» (Α. Ρ. Dickerson), είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι αναφέρεται στο κατά πολλούς μείζον πρόβλημα που απασχολεί την Ε.Ε.: την ανεργία. Στο κεφάλαιο αυτό πα-

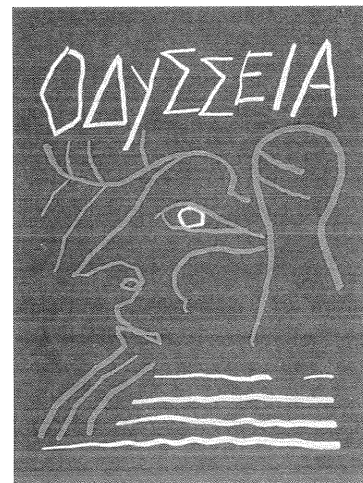
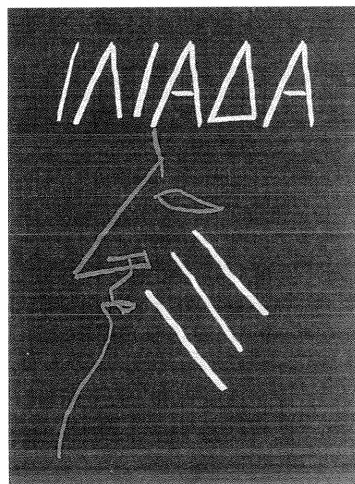
ρουσιάζονται οι τάσεις και τα πρότυπα ανεργίας στην Ε.Ε. και συγκρίνονται με τα αντίστοιχα του ΟΟΣΑ, παρουσιάζεται ένας μεγάλος αριθμός ερμηνειών που έχουν προταθεί από την αρθρογραφία για να εξηγηθούν τα επιμόνως υψηλά επίπεδα ανεργίας στην Ε.Ε. και, τέλος, εξετάζεται ένα πολύ ακανθώδες και διαφιλονικούμενο ζήτημα σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να περιοριστεί η ανεργία στην Ευρώπη. Το έβδομο κεφάλαιο έχει τίτλο «Κοινωνική πολιτική» (Π. Τσακλόγλου)

και αναφέρεται επίσης σε ένα από τα πλέον πολυσυζητημένα θέματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται οι περιοχές δράσης της κοινωνικής πολιτικής και τα συστήματα κοινωνικής πολιτικής των κρατών-μελών της Ε.Ε., γίνεται μια σύντομη επισκόπηση της κοινωνικής κοινωνικής πολιτικής, εξετάζονται οι πιθανές προοπτικές της ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής και συζητούνται ορισμένα προβλήματα κοινωνικής πολιτικής κοινά σε όλα σχεδόν τα κράτη-μέλη της Έ-

ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ - ΟΔΥΣΣΕΙΑ

Μετάφραση
ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΥΛΛΑΣ

Εικονογράφηση
MIMMO PALADINO

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δύο τόμοι, σε σχήμα 24,5x33 cm, με 652 σελίδες τυπωμένες σε χαρτί M-Real 170 gr. και 202 τετράχρωμα σχέδια φιλοτεχνημένα από τον Mimmo Paladino ειδικά για την έκδοση. Βιβλιοδεσία πανόδετη με χρυσοτυπία. Οι τόμοι ενθέτονται σε ειδική θήκη.

νωσης. Το κεφάλαιο αυτό προσφέρει και ευρεία βιβλιογραφική τεκμηρίωση, που είναι χρήσιμη ως βάση για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος από κάθε ενδιαφερόμενο.

Ακολουθούν δύο κεφάλαια που αναφέρονται σε τομεακές πολιτικές της Ε.Ε. Το όγδοο κεφάλαιο, με τίτλο «Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (Γ. Ζανιάς), αφορά στην επισκόπηση της παλαιότερης και για πολλά χρόνια μοναδικής πολιτικής της Ε.Ε., που αποτελεί μια από τις κύριες πολιτικές ακόμη και σήμερα. Η ύπαρξη της ΚΑΠ, η μεταρρύθμισή της και οι προοπτικές της αποτελούν διαχρονικά πολιτικό ζήτημα πρώτης γραμμής για την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται διεξοδικά η «παραδοσιακή» ΚΑΠ, οι συνέπειες και το οικονομικό κόστος της «παραδοσιακής» ΚΑΠ, οι μετατροπές της ΚΑΠ πριν και κατά το 1992, τα αποτελέσματα της μεταρρύθμισης και οι προοπτικές της και τα σενάρια για το μέλλον. Συμπληρωματικό με το κεφάλαιο αυτό είναι και το επόμενο κεφάλαιο, με τίτλο «Ευρωπαϊκή βιομηχανική πολιτική: διλήμματα, αντιφάσεις και προκλήσεις» (Α. Λυμπεράκη), όπου και παρουσιάζονται το γενικό πλαίσιο της βιομηχανικής πολιτικής, η βιομηχανική πολιτική στην Ε.Ε., η αποτελεσματικότητά της και οι προοπτικές της για το μέλλον. Από το κεφάλαιο αυτό αναδεικνύονται τόσο η ανάγκη για μεγαλύτερη συνοχή στην ευρωπαϊκή βιομηχανική πολιτική όσο και η αναγκαιότητα ενός ενιαίου καθοδηγητικού κέντρου από το οποίο θα εκπορεύονται όλες οι σχετικές ρυθμίσεις.

Τέλος, τα δύο τελευταία κεφάλαια του βιβλίου συγκροτούν επίσης

μια ενιαία ενότητα αφού αναφέρονται στις περιφερειακές διαστάσεις της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Το δέκατο κεφάλαιο, με τίτλο «Η περιφερειακή πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση» (Δ. Τσουκαλάς), σκοπεύει στην αναλυτική παρουσίαση της περιφερειακής πολιτικής στην Ε.Ε. ως, κατά το δυνατόν, ενιαίου και συνεκτικού συνόλου στρατηγικής, επιδιώξεων και μέσων στο πλαίσιο της εν γένει διαδικασίας της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Οι επιμέρους αναφορές αφορούν στην αναγκαιότητα άσκησης περιφερειακής πολιτικής καθώς και στην περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε. Στο ενδέκατο κεφάλαιο, με τίτλο «Περιφερειακή πολιτική, πολιτικές αλλαγές και η περιθωριοποίηση των περιφερειών του κοινοτικού Νότου» (Κ. Χατζημιχάλης), εξετάζεται η γεωγραφική διάσταση της ευρωπαϊκής ενοποίησης από μια κατεξοχήν χωροκοινωνική διαδικασία, μια διάσταση αρκετά ουσιαστική αλλά και παραμελημένη από την πλειονότητα των προσεγγίσεων της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Αφού γίνουν αρχικά αναφορές στην περιφερειακή πολιτική της κοινότητας, αναφέρονται στη συνέχεια οι περιφερειακές ανισότητες στην κοινότητα, οι αιτίες τους, και γίνεται κριτική στον «αδιέξοδο», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από το συγγραφέα, τρόπο υπολογισμού αυτών των ανισοτήτων. Τέλος, το κεφάλαιο επικεντρώνει σε σχόλια σχετικά με την περιθωριοποίηση των περιφερειών του ευρωπαϊκού Νότου στο πλαίσιο της ενοποίησης και θίγει ζητήματα που αφορούν στις διαδικασίες που παράγουν και αναπαράγουν την κοινωνική και γεωγραφική περιθωριοποίηση.

Το βιβλίο αυτό απευθύνεται στην ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα της χώρας μας, είναι πολύ χρήσιμο για την υποστήριξη προπτυχιακών και μεταπτυχιακών μαθημάτων τμημάτων κοινωνικών επιστημών. Ας μην παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι το βιβλίο αυτό προέκυψε από την επεξεργασία μιας σειράς διαλέξεων που δόθηκαν στους φοιτητές του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Το βιβλίο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί επίσης για την τεκμηρίωση του επιστημονικού και πολιτικού διαλόγου για ζητήματα ευρωπαϊκής ενοποίησης που γίνεται και στη χώρα μας. Μπορεί, τέλος, να αποτελέσει χρήσιμο οδηγό για τη μελέτη των οικονομικών πολιτικών της Ε.Ε. από κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη.

Το βασικό προτέρημα του βιβλίου είναι ότι καλύπτει πολλές εκφάνσεις των οικονομικών πολιτικών της Ε.Ε. Το βασικό μειονέκτημά του είναι ότι είναι πλέον εντελώς ξεπερασμένο από τις εξελίξεις. Ο δυναμικός χαρακτήρας της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ενοποίησης φέρνει συνεχώς νέα δεδομένα. Η επικαιροποίηση της έκδοσης με νεότερα κείμενα θα αποτελούσε την καλύτερη συνέχεια αυτής της εξαιρετικά χρήσιμης και σημαντικής προσπάθειας.

Στην επόμενη έκδοση θα μπορούσε να βελτιωθεί η ομαδοποίηση των άρθρων, να εμπλουτιστεί το περιεχόμενό της με νέα θέματα, να υπάρξει εξισορρόπηση ανάμεσα στους άξονες και να αποκτήσουν τα άρθρα περισσότερο ενιαίο χαρακτήρα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

Επίκουρος Καθηγητής,
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας,
Πολεοδομίας και
Περιφερειακής Ανάπτυξης,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας